

„Megpróbálják
megváltoztatni életüket,
de azt tapasztalják, hogy
ez nem sikerül nekik.”

BALOGH TAMÁS

Együttélésre ítelve?

Az elmúlt években az egész világ megváltozott körülöttünk. A telekommunikációs eszközök révén a világ minden tájáról órák alatt megkapjuk a legfrissebb híreket. A tévé, a rádió és az internet közvetítésével az egész Föld a szomszédságunkba került. A sok változás között talán a volt kommunista tömb összeomlása a legjelentősebb. Országunknak, sőt Európa feléinek változott meg politikai, ideológiai rendszere. Összeomlott a keleti tömb, magába temette a régi kényelmes élet emlékét, ahol mindenkinek jutott fedél a feje fölé és kenyér az asztalára. Sokak számára ugyanis ezt jelentette a kommunizmus, ahogyan ezt az első szabad választások eredményei is igazolták. A kelet-európaiak szinte kivétel nélkül a múltra szavaztak. Megváltoztak a dolgok körülöttünk, de nem bennünk. Az igényeink ugyanazok maradtak. Hozzászoktunk az alacsony, de biztos életszínvonalhoz. Amihez évtizedek alatt szokik az ember, azon csak lassan és nehezen tud változtatni. De a változások utolérnek minket. Az utcánkban is megváltoztak a dolgok: más autók, más ruhák, más feliratok és más arcok köszönnek ránk. Kik gazdagabbak, kik szegényebbek lettek, sokan veszítették el ál-

lásukat, egészségüket, sőt életüket is a leépülő egészségügyi ellátás miatt. Szinte mindenki azt érzi, hogy az állam, amely korábban „gondoskodó szülő” volt, ellenség lett.

Az emberek közötti együttélés egyre terhebb és keserűbb. Miközben úgy érzi az ember, hogy hét bőrt nyúznak le róla, a romló közbiztonságtól és a teljes kiszolgáltatottságtól remeg. Megtörténik, hogy a segíteni akaró embert is megfogják, mert ki gondolná, hogy segíteni akar, és nem rabolni? Az együttélés elveszti minden szépségét és értelmét, hiszen elvész a védettség érzése, s marad az állandó fenyegetettség, a neurózis és a paranoia. Ki szeret így élni? Miért nem élünk másképp? Mit várhatunk a többi embertől és az ország egészétől? Ha otthonunk, munkánk és életünk másokhoz köt, akkor másokra vagyunk utalva – vagy inkább *ítélve*? Ezekre a kérdésekre keressük most a választ.

Az együttélés adott létforma, amelyből nagyon nehéz kitörni. Mikor Thor Heyerdahl és felesége a háború elől egy lakatlan trópusi szigetre költöztek, robinsoni életet terveztek, a társadalmon kívül. Egy év elmúltával azonban megváltásnak érezték a Norvégiába való visszatérés lehetőségét, részben a bennszülöttek ellenséges viselkedése miatt, részben a társadalmon kívüliség árnyoldalai miatt. Azt a kérdést, hogy akarunk-e társadalomban, közösségben élni, csak kevesen tehetik fel – úgy, mint Heyerdahl –, mert

a válasz már adott. De mikor és miért alakultak a dolgok épp így?

Vannak élőlények, melyek arra születnek, hogy együtt éljenek, mások meg a magányban érzik jól magukat. Fajtájukban, születésükben hordozzák későbbi életük legfontosabb elemeit, mondhatni sorsukat is. Az ember léte is meghatározott születésétől fogva. Testi adottságaink, amelyek inkább fogyatékoságnak tűnnek az állatok képességeihez mérve, meghatározzák életmódunkat. Gyengeségünk és ragyogó intellektusunk arra kényszerít minket, hogy összefogva és egymást segítve próbáljuk fenntartani magunkat. Véréinkben van a társaság utáni vágy. Isten gyermekei vagyunk, beszélgetésre teremtve. Ez hát létünk módja, bár bizonyítani nem lehet. Életmódunk, bonyolult beszédünk, szép gondolataink és önzetlen szeretetünk mégis ezt példázzák. Nem hiszem azonban, hogy a körülmények véletlen alakulása formált bennünket társas lényekké, sokkal inkább az isteni eredet látszik itt, amely eleve meghatározta pályánkat: az én és te viszonyt. Ha Istent elutasítjuk, és csak a természet által irányított fejlődésben hiszünk, meg kell állapítanunk, hogy az út elején vagyunk még, eddigi történelmünk során ugyanis – legyen az ötezer év vagy két és fél millió év – nem sikerült egy igazságos társadalmat sem felépítenünk. Méltóság helyett megaláztatottság, szeretet helyett kínzás, elismerés helyett megsemmisülés jutott millióknak osztályrészül. Az

örök visszatérés mítosza lett dokumentált tény. Újra és újra megtörténhet bármi rettenet... és meg is történik. Utána újra elkezdődik a jövőbe kilőtt nyílvesző utáni menetelés, de újra megtörténik ugyanaz: a rettenet. A méltóság és a szüzesség elrablása, a kisebbség elnyomása, a másfajta eltörlése. A kérdés csak a visszatérés ciklusának nagysága. Harmincezer év? Több? Esetleg kevesebb?

Nemcsak az iszonyat elmélete lehet az örök visszatérés mítosza, hanem az örök optimizmusé is – mindegy, hogy mit mond –, mert az örök újakezdés vagy folytatás megadja a választ: az optimizmus választát. Felkelünk és folytatjuk, vagy elkezdjük újra. Mindegy, mit mondunk, mert tetteink beszélnek helyettünk, sőt néha ellenünk. Lehet, hogy szavunkkal átkozódunk, vagy kétségbeesésünket fejezzük ki, de nincs jelentősége, ha bármit is újakezdünk. Ahogy az Írás is mondja, nincs hit cselekedetek nélkül. A tett a meggyőződés legmélyebb kifejezése. Szavaink hitét is tetteink adják meg. Az igazi kétségbeesés jele a megállás. Nincs értelme a folytatásnak. Az egzisztencializmusban is látok valami derűt, pontosan a kétségbeesett erőfeszítések miatt. Erőfeszítések az autentikus létezésre. De az újakezdésre irányuló erőfeszítés mindaddig felháborító, amíg nincs meg a tisztelet és a szeretet „receptje”. Mi jogon kezdjük újra századszor is az életet egy-egy háború után, ha eddig mindig szenvedés lett a vége? Jobb lenne elpusztulni,

mint újrakezdésünk által prolongálni a szenvedést és a halált. A pusztulás csak a mienk. Csak nekünk fáj. De a folytatás lehetőség, sőt úgy tűnik, determináltság a szenvedésre és a halálra. Amíg nincs szeretet és méltóság, addig az örök visszatérés mítosza szerint ismétljük az elődök hibáit és gaztetteit. Tisztelet és szeretet nélkül nem lehet emberi társadalmat felépíteni. Jól szervezett, ellenőrzött társadalmat lehet, amint ezt sok helyen láttuk is, de emberhez méltó közösséget csak szeretetben lehet létrehozni.

A társadalomnak tisztelnie kell az egyént, aki csak egy a sokkal szemben és szeretnie kell, hogy megvédhesse, hisz egyedül van. Nem kis feladat ez, mert az egyes ember csak ötmillárdad része az egész emberiségnek. Magyarországon az egyén tízmilliomod része a közösségnek, és ennek megfelelő a társadalmi súlya is. De ennél több jár az egyénnek. Az, hogy ember lehessen, aki dolgozik, pihen, szeret, kutyát tart, dohányzik, rádiót hallgat és kertet művel. A közösségnek önmagától kell megvédenie az egyént, aki tehetetlen a túlerővel szemben. Hány kertet vettek el útépités miatt? A személyes emlékeket és kötődéseket kárpótólhatja-e valamekkora ellenérték? Ugyanakkor az egyénnek is, aki az arctalan tömeg felelős alkotóeleme és tagja, mert individuum – el kell fogadnia más akaratot is érvényesnek a sajátján kívül, és korlátoznia kell saját ambícióit, hogy mások tervei is beteljesülhessenek. Csak így lehet lakása a

butábbnak, csak így kaphat munkát a fogyatékos, és így szülhet gyereket a szegény. Ez a társadalmi élet igénye. Ezt a védelmet várjuk el a minket körülölelő emberi közösségtől. A társadalmi igény, melyet együttélésünk minimum feltételeként említettünk, egyszerű és világos, mégsem valósult meg, és ez sötét borúlátásra kényszerít mindenkit.

Mindez nem a darwini fejlődélméletnek mond ellent, mert arra nézve itt nem kell állást foglalni, hanem az emberi tudásra és hatalomra épülő optimizmus lehetőségét cáfolja, utalással a jelenre és a múltra. Történelmünk Madách mondását látszik igazolni, miszerint „a világ halad, az ember marad”. A baj oka nem tudatlanságunk, hanem moralitásunk, pontosabban annak valamekkora hiánya. Erről az erkölcsi állapotról ír az Ószövetség első néhány oldala. A teremtés leírása meseszerűen szép. Visszatérő refrén a jó, ami nem csupán az író igényeit kielégítő minőséget jelent, hanem az isteni minőségellenőrzés pecsétjét. A bűneset után kiszínesedik a világ. Addig se volt szürke vagy egyhangú, bár néhány dolog tényleg ismeretlen volt még. Két új színt ismerünk meg: az első emberpár engedetlensége nyomán: a vér és a gyász színét. Nem a halál miatti gyászét, hanem gyilkosság miatti gyászét. Elkezdődik egy színjáték: Káint és Ábelt játssza az emberiség, néha szerepet cserélve. Gyilkosok és áldozatok vannak. És gyilkoló áldozatok. Az összeszövetkezés segít győzni. Az ősz-

szefogásban nő a hatalom. Erre a hatalomra nem csupán az ellenség, miatt van szükség, hanem a megátkozott állat- és növényvilág miatt is. Az Édenben csupán a társaság kedvéért volt együtt Ádám, Éva és az Isten. Ezt persze nem lehet lekicsinyelni, mert talán ez a fajta együttlét a legnemesebb. Kevéssel ezután, már a közös ellenség kényszeríti ki az emberek összefogását. Összefogásunk nem is eredménytelen. Tudásunkat az elődök vállára álló fiak fejlesztették tovább. Az így összegyűlt tudás már felfoghatatlan egy ember számára, bármily sokat is képes befogadni az emberi agy. Egy élet talán egy szakterület megértésére elég, annyi a felhalmozott tudás, a megírt könyv. Technikai tudásunk és hatalmunk felülmúlja Verne és Wells elképzeléseit. A lehetőségek megsokszorozódtak. De minek a lehetőségei? Az építésnek? A rombolásnak? Erre csak a lelkiismeret felelhet. De vajon az etika is meghatározódott mint a tudás és a tapasztalat? E kérdés miatt vettük elő a bibliai történetet.

Az együttélés problémái főleg etikai megoldásokra várnak, ezért tesszük fel az etika fejlődésének a kérdését. A tudásunkkal együtt fejlődik etikánk is? Az etika tudásunk része lenne? Milyen összefüggés van erkölcsünk és etikánk között?

Az etika nem sokszorozható meg összeadások útján. Nem adható össze két etika. Az etika az erkölcs kijelentése, s mint ilyen a legöntörvényűbb tudomány.

Leginkább eszközeiben közelít a technikai tudományágakhoz, legkevésbé pedig forrásaiban. A természettudományos tudás kevés értékítéletet tartalmaz. Ezért az esetek többségében a különböző forrásokból származó eredmények is összedolgozhatók. Az etika értékítéleteket alkot és használ, ezért itt a különböző iskolák kijelentései kevésbé harmonizálhatóak, sokszor inkább elkülönülnek, és szemben állnak egymással. A forrás kérdése itt fontosabb, mint a technikai tudományok esetében. Az állítások számának növekedése nem jelent előrelépést. Egy primitív civilizáció etikája megelőzheti technikai tudását, de gyakoribb a fordított állapot, amikor a technikai tudás jóval nagyobb az erkölcsi fedezetnél. Példázza ezt a sok orvosi kérdés (euthánázia, abortusz, gésebészet stb.). A felhalmozódott orvosi ismeretek lehetővé teszik a biztonságos abortuszt, szervátültetéseket stb., de a sok etika nem állt össze egy érvényes orvosi etikává. A gyakorlat mellett is vitáznak az említett kérdésekről. Mert a sok etikai ismeret nem ragad össze egyé, hanem szétrobban ezerfelé.

De ki ne cserélné fel az ezer érvénytelent egy érvényesre, egyetlenegy hitelesre? Csak le kellene mondani az egy igazért a mi igazságunkról... A hitelesség ára a mi hitelességünk: csak egy autoritás van, vagy az enyém, vagy az Istené. Amíg ez elől kitérünk, az erkölcsöt messze maga mögött hagyó társadalmi „haladás” foglyai vagyunk. A tudás megfelelő erkölcsi

kontroll nélkül azt a varázslóinast jeleníti meg, ki a vödörre ráparancsolt, hogy hordjon be vizet, de megálljt már nem tudott parancsolni a vödörnek. Az csak hordta be a vizet, és várta az érvényes parancsot, amit vagy elfelejtett az inas, vagy tán soha nem is tudott. Csak megbűvölte a hatalom lehetősége, és áldozata lett önnön hatalmának. Ha innen nézzük Babel történetének a leírását, meglátjuk a kudarc mellett a nyelvek összezavarásának a jó oldalát is. Az emberek megszegyenülése nyilvánvaló, mert az Úr lejön megnézni azt a híres nagy tornyot, amit az összes ember együttes erőfeszítéssel épít. Ő ezt csak „lejőve” találja meg. Mintha nem tudná, hogy az építők apait-anyait beleadtak a monstrum építésébe... Miért kicsinyli le az erőfeszítés eredményét az Isten? A gigászi tudás szimbóluma nem is látható onnan fentről? Az emberi gőg kigúnyolása ott rejlik a sorok között. Azonban a felsülés története mellett ez a történet a kegyelemről is szól. A „megistenüléstől” védi meg az Úr az embereket. Ez pedig kegyelem, mert az isteni hatalom talán elérhető távolságba került a toronyépítéskor, de az isteni bölcsesség és tisztaság csak az Istené maradt volna. Mert az az isteninek jellemvonása, a személynek lényegi része. Az Istené a jóság, a méltóság, a szeretet, sőt Ő maga nincs is ezek nélkül, mert Ő ilyen. Itt pedig nincs helye a kérdésnek mert ez a valóság. Az ember növelheti hatalmát, de lényegét tekintve mégsem lehet olyan, mint

az Isten. Pascalt követve mondhatjuk, minél közelebb tornássa magát az ember az éghez, annál lejjebb kerül a pokol felé. Ezért a nyelvek összezavartatnak, s a torony nem épül meg. Nagy kegyelem ez, mert nem jött létre az istentelen isten: az abszolút hatalom erkölcsi érzék nélkül. Még akkor is, ha az csak emberi mértékkel mérve abszolút. És persze nem is isten, csak olyan magacsinálta istenutánczat.

A közösségben élő ember döntéseinek súlya meghatározódik. Az egyedül élő ember Verne szavával élve örök Ádám, aki egyedül maradván oly nehezen tartja fenn magát, hogy nincs ideje olvasni, s így elfelejti a betűket és a nyelvet, nem jut előre, sőt nem képes szinten maradni sem. Közösségben élve minden gyarapodik, kivéve a morált. Bár jövőbelátásunk se teljesen megbízható, még az asztrológusok is vitatkoznak egymással, pedig ők azt látnak, amit csak akarnak. Hova lőjük ki azt a nyilat, ami után megyünk majd? Tarkovszkij Stalkere becsületesebb, mert a három tudóst a zónába vezetvén úgy dobta el a követ, mely után mentek, hogy maga se tudta, miért épp arra dobja, s ezt nem is szégyellte. Óvatosabban kellene bánni a ránk nehezedő felelősséggel, mert egymást, a társadalmat veszélyeztetjük döntéseinkkel, közéleti szereplésünkkel. „Ha csak egy is”, mondja Jézus. Most túl vagyunk az öt vagy hat milliárdon, kit érdekel az egy. Pedig az egy oszthatatlan. Értéke mérhetetlen, bár mérik. S ha az egy is ilyen értékes, mi-

lyen hatalommal vesszük kezünkbe egymás sorsát? Mi az autoritásunk? Mi az igazság? Ki mondhatja ki? A többség? A kisebbség? A lakógyűlés? Merre menjünk? Hogy döntsünk? Richard Niebuhr írt egy könyvet a morális emberről és az immorális társadalomról, mely szerint nincs morális társadalom, legfeljebb erkölcsös egyén van. Egy graffiti így tömöríti ezt a tapasztalatot: „A nagy országok úgy viselkednek, mint a gengszterek, a kicsik meg úgy, mint a kurvák.” Változik az igazság, a divat; a jövő, a múlt is megváltozik, Orwell igazat írt az 1984-ben, a forradalom és az ellenforradalom is helyet cserél, a szép jövő ígérete és minden hazugságunk megváltozik. Nem csoda, ha ezután rabnak érezzük magunkat a társadalom ketrecében. Olyan gályarabnak, aki hajtja a gályát a csatába, noha tudja, láncai lerántják majd őt is a súlylódó hajóval a tenger fenekére.

A társadalom új alternatíváját mutatja meg Emil Brunner, aki azt mondja, hogy a társadalom nemcsak melegágya a korrupciónak és az erőszaknak, de védőbástya is azok ellen. Voltak teológusok, akik különbséget tettek az általános és a különös gondviselés vagy kegyelem között, vagy a kijelentést különböztették meg ugyanígy. Eszerint bizonyos dolgok tudhatóak a Biblia nélkül is. Az élet védelme általánosan elfogadott érték. A szeretet úgyszintén. A lelkiismeret gyér fénye is jobb a teljes sötétségnél. Brunner és Kálvin nem értékelik túl az ember morális teljesítményét, de

látják az anarchia veszélyét. A viszonylag rossz társadalom is jobb a teljes káosznál. A háborús tudósítások ezt alátámasztják. Törvény nélküli háborús területen gyerekek torkát vágják el, lányokat erőszakolnak meg apjuk szeme láttára, ok nélkül ülnek és kínoznak. Törvény nélkül az erősebb szomszéd minket verne, mi pedig a gyengébbet gyötörnénk. A háborús vadállatok néhány éve iskolás fiúk és apukák voltak, kik semmiben sem különböztek tőlünk. Azonban van egy igaz álom az eljövendő királyságról, amely kitörölhetetlenül ott van minden hívő szívében: a mennyei Jeruzsálem.

A középkori embernek ez az álom adott erőt az élet nehézségeinek az elviselésére. A földi élet siralomvölgyében égre függesztett tekintettel bolyongott. Szinte az az álom vált valósággá, amely az eljövendőre vonatkozott, és a jelen valóság vált tűnő lidérc-cé. Élőhalottá lett az ember. Kivételt csak az istentelen pogányok jelentettek, mert a keresztyének szinte levetkőzték testi valójukat. Legalábbis próbálták, ahogyan a középkori festmények aszott, élettelen emberalakjain látjuk. Ma ez a világidegen életfelfogás megváltozott, nagyon is berendezkedett az ember az ittlétre: próbálja minél tovább minél jobb körülmények között tudni önnön létét. Ez a felfogás a keresztyéneket is megkísérti. Ha azonban véget ér a jólét, az élvezkedést könnyen felváltja a metafizikai sóvárgás az eljövendő Isten után. A nyomor és szenvedés így

még segítőtársa is lehet az embernek, mert metafizikai távlatok keresésére indítja a lelkét. De lehet ez csapda is, ahogyan a középkori ember számára is volt: „Ne törődjünk ezzel a süllyedő, rothadó világgal, színezzük ki inkább a mennyországot képzeletünk kifestőkönyvében. Szabaduljunk meg testünk siralmas börtönéből hitünk és képzeletünk szárnycsapásaival. Repüljünk az Úr elé!” Milyen fennkölt és légiesen tiszta hitnek látszik ez az engedetlen vagy tudatlan megfutamodás...

Lejegyezte az evangélista, hogy egy alkalommal a tanítványok a Mestert kezdik faggatni: „Mondd meg nekünk, mikor lesznek meg ezek? És micsoda jele lesz a te eljövetelednek, és a világ végének?” (Mt 24,3) Jézus pedig a világ legérdekesebb és legjobban áhított válaszát tagadta meg a kíváncsiskodóktól. Válaszolt ugyan a kérdésre, de Őhöz méltó bátorsággal, tisztsággal – melyek miatt oly sokan nem értik szavait. Válaszképpen elmond néhány mozzanatot a tanítványok fölé tornyosuló jövőből és a távolabbi jövőből, olyan eseményeket említ meg, amelyek azóta is folyamatosan zajlanak: például éhség, háború, földrengés stb. Mindezeket egyszerre, egy eseménysorként említi, így téve láthatóvá szándékát: „Ne aggódjatok tehát a holnapért, mert a holnap majd aggódik magáért: elég minden napnak a maga baja.” (Mt 6,34 – újford.) Válasza alkalmatlan világtörténelmi menetrend készítésére. Ez kiolvasható az evangélium sorai között, de

expressis verbis is kijelenti Jézus, mert beszédének elején és végén is arra figyelmezteti tanítványait, hogy vigyázzanak a várakozásban és a várakozással, mert a vég (vagy inkább kezdet) váratlanul, titkon érkezik. Azt mondta, munkálkodni kell, a feladatokat ellátni, a jelenvaló világban két lábbal szilárdan állni, nem az eget kémelve tétlenkedni. Bonhoeffer a koncentrációs táborban is írt. Ott is fejezte be életét: Hitler parancsára végezték ki nem sokkal a második világháború befejezése előtt. Sok témáról írt, de a feltámadásról, a mennyországról nem. A kérdésre, mely ezt faggatta, azt válaszolta, amit Mestere is mondott kétezer évvel előtte: „Menekülés lenne a halál kapujában a túlvilágról ábrándozni. Természetesen várom az új Jeruzsálemet, de nem akarok az emberlét nehézségei elől elmene-külni. Ezért nem írok erről itt az emberélet végén.” Bonhoeffer írása jó példát tár elénk, amely nem csupán bátorságát mutatja meg nekünk, hanem bölcsességét is.

Hányan szaladtak ki a jelenből a jövőbe úgy, hogy aztán mindkettőt elvesztették? Hányféle jövőképet mutatnak nekünk a tízmillió évvel későbbi állapotokról és emberekről és a közeli jövőben várható fellendülésről. Mindenki a jövővel kereskedik, azt adja el másoknak, és annak kulcsát veszi meg másoktól. A piac tele van, de a keresztyénség nem árul itt semmit, legfőképpen nem zsákmacskát. Sokak szerint már jelenje sincs, lejárt az ideje: a Halak jegyéből a Vízöntő jegyébe lé-

pünk. A keresztyénségnek nincs jövőképe, de van jelene, sőt jövője is. A tiszta krisztuskövetés nem azzal bajlódik, hogy hova löje ki a nyílvesszőt, amely után menni fog, hanem a jelen világgal együtt sír, azt gyógyítja és szolgálja. A jövő pedig jön. Nem az idő telik, hanem az fog eljönni, akit kitöröltek az élők névsorából: a Megöletett Bárány. Ő jön vissza. Ő a jövő. Őt várjuk énekünkkel és kezünk munkájával. Őerte dolgozunk, mert Ő a gazda. Ővé minden. Minden ami él, növekszik, örül, és övé minden, amit megöltek, letaposnak és tönkretesznek, és sír. Mert övé a hatalom mennyen és földön. Őerte élünk és dolgozunk. Hiszünk abban, hogy országa eljön, sőt már itt is van közöttünk. Ez a hit vagy meggyőződés ad erőt és kedvet ahhoz, hogy a korrupt és széteső államnak és társadalomnak a leghűségesebb és leginkább kihasználható tagjai legyünk. Kevés az erőnk és a hitünk, de nagy az Istenünk, akiben hiszünk. Ő általa tehetünk ilyen szerénytelennek tűnő állításokat is, mert az Ő ereje tesz minket hűségesekké és hitelesekké. Nem az alanyai, csak a tárgyai vagyunk e csodálatos történésnek. Ami pedig történik, az itt és most történik, tehát nem majd és nem odafönn. „Majd odafönn” csak akkor lesz, ha voltunk e világban. Létezhetünk többféleképp is, de a tőlünk elvárt létezés: autentikus létezés. Olyan, amely dönteni akar, még ha esetleg nem is tud, mert készsége a tudatosságot jelenti. Tudni akarást. Ismerni és alakítani a jelent nem újabb délibáb reményért,

hanem az eljövendő királyságért. Testünk és lelkünk egész súlyát kívánja e Föld és az Isten. De csak az mer ránehezedni a porra, aki tudja, hogy van felemeltetés is. Minél jobban ránehezedik valaki a porra, a sárra, annál közelebb kerül a teremtéshez. De kinek van ereje részt venni a világ munkájában és szenvedésében? A feloldozást és felhatalmazást a Teremtőtől kapjuk. Terhünk metafizikai súlyától megszabadít, és így képesek leszünk emberi formát ölteni. A végtelenre nyitott szenvedés és bűn terhe hullik le a megváltás felismerésének pillanatában. A szabadság elemi erővel taszítja a hívőt a szenvedők közé, hogy hírnök legyen: a szabadság hírnöke. Annak hírnöke, hogy van szabadság, és az nincs messze senkitől. Hirdeti a rossz, a káosz vereségét, és hittal harcol is ellene. Hirdeti, hogy múlik a sötétség, és közel a virradat. Ez a perspektívája az emberekkel körülzárt emberi életnek.

Nyomasztó kérdésekre kerestünk választ, és nem mindenre tudtunk válaszolni. Nem tudjuk a jövőt lerajzolni, bár hitünk szerint jól ismerjük azt, aki Eljövendő. Nem tudunk az emberi fejlődésben és lelkiismeretben bizakodni, de hiszünk az Igazságban. Várjuk az új Jeruzsálemet, de hitünk ideszegez e világra. Egy másra vagyunk tehát ítélve? Igen. De nemcsak anarchia félelme ítélhet egymás társaságára minket, hanem a Mester parancsa is. S van-e szebb ítélet, mint a szeretet, a részvét, a hit a valóságban, az eljövendő királyságban?